

Par spriedumu Zolitūdes krimināllietā un plānotajiem Būvniecības likuma grozījumiem

ir.lv/2020/03/16/par-spriedumu-zolitudes-kriminallieta-un-planotajiem-buvniecibas-likuma-grozijumiem

2020. gada 16. marts

Zolitūdes traģēdijā apsūdzētie - Zolitūdē sabrukušā lielveikala "Maxima" celtniecības būvuzraugs Mārtiņš Draudiņš (no kreisās), būvinženieris Ivars Sergets un veikala projekta būvekspertīzes veicējs Andris Gulbis tiesas sēdē. Foto: Evija Trifanova, LETA

Dace Silava-Tomsone, zvērināta advokāte, ZvAB COBALT Nekustamā īpašuma un būvniecības prakses grupas vadītāja 16. marts, 2020 7.00

Pēc vairāku gadu gaidīšanas beidzot ticis pasludināts saīsinātais pirmās instances tiesas spriedums Zolitūdes krimināllietā un sabiedrība ir sašutusi. Ir saprotami, ka cilvēki, kuri zaudējuši tuviniekus vai cietuši paši, spriedumu vērtē negatīvi. Katrs šādā situācijā justu un paustu līdzīgas emocijas. Tāpat nepārsteidz, ka sabiedrības vairākuma vērtējums šajā gadījumā, tāpat kā vairumā sarežģītu situāciju, ir emocijās balstīts.

Taču apbēdina attieksme valsts institūcijās un kuslie soļi būvniecības regulējuma sakārtošanai. Valsts uzdevums būtu bijis dot pretsparu populistu saucieniem pēc linča tiesas, piedāvāt īstus risinājumus un dot pārliecību, ka jaunu traģēdiju risks ir samazināts līdz minimumam.

Jau sākotnēji krimināllietā apsūdzēto loks šķita aizdomīgi plašs. Pašlaik nepacietīgi gaidām pilno spriedumu Zolitūdes krimināllietā un ceram, ka tas sniegs atbildes uz pavisam vienkāršiem jautājumiem. Piemēram, vai būvekspertam tika iesniegts būvprojekts, kurā ietverta fatālā kļūda kopnes aprēķinos? Vai katrs tika izdarījis to, kas tam bija jā dara? Atbildes uz šiem jautājumiem izšķirs, cik cilvēku ir vainojami notikušajā traģēdijā, un šīs atbildes bija jāatrod jau izmeklēšanas laikā. Lai kāds būtu lietas galīgais iznākums, var diezgan droši prognozēt, ka daļa no apsūdzētajiem tiks attaisnoti.

Notiesātais būvinženieris (ja galīgajā instancē spriedums paliks negrozīts), visticamāk, nespēs samaksāt miljonos mērāmās kompensācijas. Visticamāk, tāpat būs pat tad, ja tiks identificēts vēl kāds vainīgais. Šāda situācija nav unikāla. Ir daudz jomu, kurās viena vai divu cilvēka rokās var atrasties daudz dzīvību vai lielas materiālās vērtības. Ir daudz gadījumu, kad vainīgie nespēj segt piespriestos zaudējumus un morālā aizskāruma kompensācijas.

Tomēr arī tad – un jo īpaši tad, – kad notikusi traģēdija, nedrīkst atteikties no fundamentāliem taisnīguma principiem. Vienas personas pieļauta kļūda nav pamats prasīt zaudējumu atlīdzību no citām personām (kur nu vēl piemērot kriminālatbildību), ja šīs personas ne likumiski, ne līgumiski nav bijušas pakļautas pienākumam vainīgo personu uzraudzīt vai segt tās radītos zaudējumus.

Ir nepieņemami būvēt juridiskas konstrukcijas, kas ikvienam būvniecībā iesaistītajam prasītu pārbaudīt visu citu būvniecības dalībnieku paveikto.

Ko sēsi, to pļausi. Nosēdiniet uz apsūdzēto sola gandrīz visus, kas atradušies Zolitūdes būvlaukuma tuvumā, un tad mēģiniet pārliecināt būvniecības industriju, ka likums viņus aizsargā un nepastāv risks atbildēt par svešām kļūdām. Diez vai izdosies.

Jau 1997. gada Būvniecības likums paredzēja, ka katrs atbild par savām kļūdām: “Būvniecības dalībnieka pienākums ir [...] atlīdzināt [...] zaudējumus, kurus viņš nodarījis ar savu darbību vai bezdarbību.”

Pēc Zolitūdes traģēdijas steigšus pieņemtajā jaunajā Būvniecības likumā šis noteikums tika saskaldīts, radot virkni normu, kas satur frāzi “ir atbildīgs”: būvprojekta izstrādātājs ir atbildīgs par būvprojekta apjoma un satura atbilstību būvniecības ierosinātāja un normatīvo aktu prasībām, būvdarbu veicējs ir atbildīgs par normatīvo aktu prasību ievērošanu būvlaukumā un būvdarbu rezultātā tapušās būves vai tās daļas atbilstību būvprojektam, utt.

Tā vietā, lai izstrādātu pārdomātas, tehniski korektas prasības būvniecības posmiem, dokumentu saturam un būvniecības dalībnieku pienākumu izpildei, likumdevējs ķērās pie “atbildīgo” noteikšanas, izraisot nu jau gadiem ilgu grūstīšanos starp “atbildīgajiem”.

Pie kā novedusi grūstīšanās, varam lasīt Būvniecības likuma grozījumu projektā, kas februārī iesniegts Saeimā. Projektā atrodams jauns interesants formulējums: “Būvniecības procesa dalībnieki un būvspeciālisti [...] paļaujas, ka citi būvniecības procesa dalībnieki un būvspeciālisti pilda viņiem noteiktos pienākumus.”

Bez mājiena uz Zolitūdes traģēdijas apstākļiem: vai būvnieks Nr. 2, kas klāj jumta segumu, lai gan skaidri redz, ka būvnieks Nr. 1 nav saskrūvējis kopnes, ir vai nav “atbildīgs”? Te nāktos minēt, ko īsti nozīmē grozījumos paredzētā “paļaušanās”. Optimisti teiks, ka paļaušanās koncepcija ir vienīgi atsaukšanās uz būvniecības industrijas izmisīgu prasību būt pasargātai no turpmākiem tiesas procesiem, kuros apsūdzības uzturētāji vai prasītāji apgalvo, ka visi atbild par visu. Pesimisti raizēsies, ka “paļaušanās” būs parocīgs attaisnojums pievērt acis pat tad, kad jebkurš saprātīgs cilvēks celtu trauksmi.

Var arī jautāt, vai Būvniecības likuma noteikumi būs lasāmi kā speciālie noteikumi attiecībā pret Civillikumu, kas paredz jebkura uzņēmēja pienākumu atbildēt pasūtītājam par apakšuzņēmēju paveikto un nepaveikto. Likumprojektā lasāms, ka “[b]ūvprojektēšanas, būvdarbu un būvuzraudzības] veicējs ir atbildīgs par apakšuzņēmēja veiktajiem darbiem un to kvalitātes kontroli”. Bet vai šie noteikumi paredz tikai civiltiesisku atbildību pret pasūtītāju par apakšuzņēmēja nodarītiem zaudējumiem (ko jau tagad noteic Civillikums)? Vai arī tie būs pamats, piemēram, arhitekta sertifikāta anulēšanai, ja nav veikta pienācīga piesaistītā siltuminženiera darba kvalitātes kontrole? Kā īsti arhitektam jāsteno “kvalitātes kontrole” – nolīgstot vēl vienu siltuminženieri? Cerams, kāds zina atbildes.

Likumprojekta teksts rada iespaidu, ka grozījumi paredz radikālas izmaiņas, un turpmāk ne tikai pasūtītāji uz līguma pamata, bet arī trešās personas uz likuma pamata varēs prasīt zaudējumus no uzņēmēja par apakšuzņēmēja kļūdām. Projektā lasāms: “[...] veicējs ir atbildīgs par apakšuzņēmēja veiktajiem darbiem” un nav ierobežots to personu loks, pret kurām atbildība pastāvētu. Taču grozījumu anotācija skaidro ko citu – nav paredzētas jaunas trešo personu tiesības. Līguma puses varēs vienoties, ka “veicējs” par apakšuzņēmēju neatbild (gramatikas un pareizrakstības kļūdas saglabātas): “Par apakšuzņēmējiem būtu jānorāda, ka būvniecības ierosinātās var lūgt citu būvniecības procesa dalībnieku būvniecības pakalpojuma sniegšanā nolīgt noteiktu apakšuzņēmēju. Šajā gadījumā līdzējiem līgumā ir jāvienojas, par to, kurš ir atbildīgs par šīs personas veiktajām darbībām. Ja par to nav īpaši norunāts, tad būvprojektēšanas veicējs, autoruzraudzības veicējs, būvdarbu veicējs, būvuzraudzības veicējs vai būvekspertīzes veicējs par būvniecības ierosinātāja lūgtā apakšuzņēmēja darbībām būvniecības pakalpojuma sniegšanā ir atbildīgs kā par paša izvēlēto apakšuzņēmēju.”

Ja nav iecerēta atkāpšanās no Civillikuma režīma, kādam nolūkam vispār Būvniecības likumā ietverti “atbildīgo” punkti? Turklāt šis nav vienīgais grozījumu punkts, par kuru anotācija sniedz skaidrojumu, kas nekādi nav izlasāms grozījumu tekstā.

Kopumā šķiet, ka Būvniecības likuma noteikumi par atbildību virzās aizvien dziļākā kazuistikas purvā. Vieni izmisīgi mēģina demonstrēt, ka likums tiek uzlabots, ieviešot “skaidri sadalītu atbildību”, otri izmisīgi aizstāvas pret jauniem apdraudējumiem, kas varētu izrietēt no likuma mīklainajiem formulējumiem.

Savukārt novārtā atstāti jautājumi, kas jau labu laiku brēc pēc risinājuma. Atgādinājums par ilgstoši ignorētu problēmu – būvprojekta sastāva izpratni – ir šis grozījumu projektā lasāmais kalambūrs: “Ja pirms būvdarbu uzsākšanas būvdarbu veicējs nav pieprasījis būvprojekta dokumentācijas papildu detalizācijas izstrādi, viņš ir atbildīgs par iespējamām sekām, kā arī atbildīgs par attiecīgās detalizācijas pasūtīšanu.”

Interesanti, ka pretstatā Ēku būvnoteikumiem, kuros šobrīd noteikts, ka būvdarbu veicējam jāpārlicinās par papildu – detalizētāku – rasējumu nepieciešamību, grozījumu projektā jau *a priori* tiek pieņemts ka būvprojekti nav realizējami bez papildus detalizācijas izstrādes. Tāpat pieņemts, ka detalizācijas izstrādājumam var būt “sekas”, un, protams, ir norādīts “atbildīgais”.

Likumprojekta anotācijā varam lasīt, ka jēdziens “detalizācija” tiek lietots šī vārda “vispārpieņemtajā nozīmē”, ar ko “visbiežāk” (bet acīmredzot tomēr ne vienmēr) tiekot saprasti “detalizētie darba rasējumi”. Detalizētie darba rasējumi, kā zināms, ir termini, kas normatīvajos aktos nav definēti. Lai sajauktu kārtis vēl vairāk, cits citāts no anotācijas: “Būvprojektēšanas dokumentācija būtu jāizstrādā tādā apjomā, lai atbilstoši tai būtu iespējams veikt un pabeigt būvdarbus un nodot būvi ekspluatācijā – neatkarīgi no speciālos būvnoteikumos ietvertā **minimālā** sastāva. Būvprojektēšanas dokumentācijai ir jāsaturs visu nepieciešamo informāciju, lai veiktu būvdarbus vai būvizstrādājumu ražošanu, kā arī lai izstrādātu izpilddokumentāciju būvdarbiem un ražošanai.”

Kā advokāte, kas gadiem strādā ar būvniecības līgumiem un pārstāv klientus tiesās, varu apliecināt, ka līdz šim nav izdevies sastapt divus Latvijas būvniecības speciālistus, kuriem būtu pilnīgi vienots viedoklis par to, kur beidzas būvprojekts un kur sākas detalizācija. Šis “sākums” jau ilgstoši ir atstāts katra personīgās ticības ziņā.

Rezultāti nepārsteidz. Būvniecības iepirkumi diezgan regulāri tiek rīkoti uz nepilnīgi izstrādātu būvprojektu pamata, kas liedz apzināt veicamo darbu apjomu un prognozēt, kādu cenu piedāvās konkurenti. Ar zemāko cenu uzvarējušais būvnieks jau pēc konkursa mēģina ar visiem līdzekļiem pielauzt pasūtītāju apmaksāt papildus darbus, kas atklājas projekta nepilnību novēršanas gaitā, vai šo to nokrāpt, lai ietaupītu neparedzētās izmaksas. Pasūtītāji pretojas, dažkārt lauž līgumus.

Arvien no jauna rodas strīdi par nepietiekami izstrādātiem būvprojektiem, kuru saturs bijis tikai tāds, lai varētu saņemt atzīmi būvvaldē. Situācijas kļūtnieki ir visi: pasūtītāji, kuri nav jomas profesionāļi, un nesaprot, ko tad vajadzēja pasūtīt; būvnieki, kuri vēlas būvēt, nevis nodarboties ar projektēšanu un pārprojektēšanu; tie projektētāji, kuri lolo ilūzijas, ka atturēšanās skaidri definēt veicamā darba apjomu ir smalka viltība. Kā to pierāda Zolitūdes lieta, jebkuras neskaidrības veicamā darba apjomā palielina iespējas atrasties ja ne uz apsūdzēto sola krimināllietā, tad vismaz uz atbildētāju sola civilīetā.

Būvniecības likuma grozījumu virzītājiem vajadzētu pārtraukt stīvēties ap atbildības jautājumu formulējumiem, kas arvien no jauna pamanās izlocīties ārpus saprotamā un saprātīgā robežām. Būtu pietiekami likumā sniegt katram būvniecības dalībniekam veicamo pienākumu uzskaitījumu un ļaut tiesām darīt savu darbu: lemt, vai lietas apstākļi norāda uz kāda būvniecības dalībnieka prettiesisku darbību vai bezdarbību.

Nav šaubu, ka būvniecības tirgū darbojas tūkstošiem kvalificētu un godprātīgu uzņēmumu un speciālistu. Viņi var un vēlas veikt kvalitatīvu darbu. Likumam vajadzētu no katra būvniecības industrijas dalībnieka gluži vienkārši prasīt pienācīgu rūpību viņa darba veikšanā. Turpretī atbildība par svešām kļūdām nedz kādu mudinās strādāt rūpīgāk, nedz kādam ļaus justies drošāk.